

V1.0 (DRAFT)

Smernice za zapis izgovora kratic v slovenskem oblikoslovnem leksikonu Sloleks 2.0

Datum	Različica	Objavitelj_ica	Opis
2022-11-04	1.0	Jaka Čibej	Objava prve različice.

Kratic načeloma ne moremo dovolj zanesljivo avtomatsko pretvoriti v fonetični zapis na podlagi oblike, zato potrebujemo vmesni ortografski zapis, iz katerega s pretvornikom tvorimo fonetični zapis v mednarodni fonetični abecedi (IPA) oz. v fonetični abecedi SAMPA.

Seznam kratic je bil pridobljen strojno, zanje so razvezave in slovenske oblike pridobili študentje. V sklopu dela, ki je bilo opravljeno med februarjem in aprilom 2021, je bilo obravnavanih 1032 kratic, v dokumentu jih ostaja še 5628.

1 Način dela

Kratice smo obravnavali s stališča črkovalnosti, variantnosti zapisa, prevzetosti, izgovora, pregibanja in spola. Beležili smo posebnosti pri posameznih kraticah, opažanja beležili v komentarje, zapisali pa smo tudi druge razvezave, torej tiste, ki jih program ni zaznal samodejno.

Viri: Pri delu sledimo podatkom iz **pisnega korpusa Gigafida 2.0** (način, kako se kratica pregiba, je indic izgovora), **lastnemu znanju**, **podatkom iz korpusa GOS** in **drugim referenčnim virom**, npr. relevantnim domačim spletnim stranem, novicam RTV, Wikipediji, določenim posnetkom na portalu Youtube.

Urejanje kratic je potekalo v devetih stolpcih, pri čemer je vsak stolpec predstavljal eno izmed zgoraj opisanih predmetov raziskovanja:

Stolpec	Podatek
H	črkovalna
I	variante_zapisa
J	prevzeta
K	izgovor
L	pregibanje
M	spol
N	posebnosti
O	komentar
P	druge razvezave

1.1 Črkovalna (stolpec H)

V stolpcu H je določeno, ali gre za črkovalno ali nečrkovalno kratico.

Črkovalna kratica je tista, pri kateri izgovarjamo črke s polglasniki ali samoglasniki (KBM > [kabeem], NKD > [n3k3d3]), **nečrkovalna** kratica je tista, pri kateri posameznih črk ne izgovarjamo s polglasniki ali samoglasniki, temveč celotno kratico izgovorimo kot navadno besedo (MIP > [mip]). Črkovalno označimo z **da**, nečrkovalno pa z **ne**.

Kratic a	Razve zava	Opis	Črkov alna	Varian te zapisa	Prevz eta	Izgovo r	Pregib anje	Spol	Poseb nosti	Kome ntar	Druge razvez ave
SIB	Sloven ska investi cijska banka	Sloven ska izvozn a in razvojn a banka	ne	ne	ne	síp	SIB / SIB-a	ž / m	pri ničti končni ci moški in ženski spol		
FDV	Fakulte ta za družbe ne vede	da	ne	ne	fədèvè	FDV / FDV-ja	ž / m	pri ničti končni ci moški in ženski spol			

Pri določenih kraticah je mogoč črkovalen in nečrkovalen izgovor, pri teh vpišemo možnost “variantno”. Tak primer je VIP > [vip] in [vəipə]:

Kratika	Razveza	Opis	Črkov alna	Varian te zapisa	Prevz eta	Izgovo r	Pregib anje	Spol	Poseb nosti	Kome ntar	Druge razvez ave
VIP	Very Import ant Person	Zelo pome mbna oseba; Uporab ljeno tudi v kontek stu firme VIP mobil	variant no		da	da	víájpí // víp	VIP / VIP-ja	vip	m	

Več o izgovorih v točki 1.4.

1.2 Variante zapisa (stolpec I)

V stolpcu I se določa, ali je kratica črkovalna ali ne. Kratice navadno zapisujemo z velikimi tiskanimi črkami (običajno, npr. “SDS”), nekatere pa poznajo tudi zapis z malimi tiskanimi črkami ali kombinacijo obeh (DeSUS // Desus; SMS // sms).

Nečrkovalne kratice pogosto preidejo med navadno besedje (UNICEF > Unicef in EMŠO > emšo). Kratice preidejo v stvarna poimenovanja, ko se prekine zapis s samimi velikimi črkami.

- Če nečrkovalna kratica preide v besedo, jo kot občno poimenovanje zapisujemo z malimi črkami (emšo; mrsa), kot lastno ime pa z veliko začetnico (Nuk, Ajpes, Unesco, Nasa).
- Redke črkovalne kratice lahko zapisujemo tudi z malimi črkami (SMS/sms, GSM/gsm).
- Posebni so primeri, ko se ubesedi cel izgovor, npr. TV > teve, SMS > esemes.

Kaj je varianta, smo skušali opredeliti s pomočjo razmerjih v frekvenci zapisa, za kar lahko uporabimo funkcijo Oblike niza orodja noSketchEngine.

! Pri dvoumnih oblikah tipa NATO - nato, STA - sta bo težje priti do natančnih številčnih podatkov.

Ko označujemo variantnost zapisa, označimo z:

- ne: ko se kratica piše samo z velikimi tiskanimi črkami
- da: ko se kratica piše z veliki tiskanimi in malimi tiskanimi (ponavadi nečrkovalne)

*Kadar imamo variantni zapis, v stolpcu Pregibanje napišemo oba variantna zapisa, v stolpec Posebnosti pa dopišemo “prehaja med navadno besedje”.

KU D	kul tur no- um etn išk o dru štv o								ne	da	ne	kút	KU D / KU D-a	Ku da	m	pre hod v nav adn o bes edi šče
---------	---	--	--	--	--	--	--	--	----	----	----	-----	------------------------	----------	---	---

1.3 Prevzeta (stolpec J)

V tabeli posebej zabeležimo, če je kratica prevzeta. Prevzetost nam pomeni, da je podstava v tujem jeziku, npr. USA - United States of America, zato v razpredelnici zapišemo "da". Če tujejezična podstava kreira enako kratico kot slovenska (npr. EU - European Union = Evropska unija), kratice načeloma ne smatramo za prevzeto in v razpredelnici zabeležimo "ne". Pri prevzetih kraticah, ki imajo variantno izgovorjavo, vedno najprej navedemo tujo varianto, nato znak // in nato slovensko varianto (izmišljen primer): písí // pécé / pècè.

Pri nekaterih prevzetih kraticah:

- ohranimo izvorni način izgovarjanja (BBC [bíbísí])
- uporabljamo izvorno in podomačeno izgovorjavo (GSM [géêsêm in džîêsêm]).

CD	Com pact disc	kom pakt ni disk					da	da	da	céd é	CD / CD- ja	cd- ja	m	(tud i) prip adni sko; ube sedi tev izgo vora "ced e"
----	---------------------	---------------------------	--	--	--	--	----	----	----	----------	-------------------	-----------	---	--

1.4 Izgovor (stolpec K)

V stolpcu K beležimo izgovor kratic. Izgovor zapisujemo z uporabo ostrivcev, krativcev in strešic. Primer:

ZRC	Znanstvenoraziskovalni center			Večina v kontekstu ZRC SAZ U ali založba/institut ZRC			da	ne	ne	zèrè cè	ZRC / ZRC-ja	ž / m	prični končnici moški in ženski spol	najpogostejše v zvezih 'založba' in 'SAZ U'
-----	-------------------------------	--	--	---	--	--	----	----	----	---------	--------------	-------	--------------------------------------	---

Pri črkovalnih kraticah si lahko pomagamo z razpredelnico:

Imena črk

- Črke za samoglasnike imenujemo *á é í ó ú*;
- črke za soglasnike imenujemo:
 - a) z ustreznim glasom in polglasnikom [ə], torej *bə cə čə də fə gə hə jə kə lə mə nə pə rə sə šə tə və zə žə*;
 - b) ali pa *bé cé čé dé ef gé há jé ká èl èm èn pé èr ès èš té vé zé žé*;
- črke *ć đ q w x in y* imenujemo: *mehki čə ali mehki čé, mehki džə ali mehki džé, kvə ali kú, dvojni və ali dvojni vé, iks in ípsilon*;
- dvočrkje *dž* imenujemo *trdi džə ali trdi džé*.

Pri črkovalnih kraticah beležimo - z uporabo zgoraj navedenih virov - ali se kratica izgovarja s polglasniki ali vokali. Izgovor zabeležimo na simplificiran način: vedno z naglasi na vseh črkah kratice in v primeru, da se pojavljata obe vrsti izgovora, vedno najprej izgovor z vokali, ki je ločen od polglasniškega z znakoma //: *zédéá / zèdèá*.

NK	nogometni klub							da	ne	ne	ènk á / nèk è	NK / NK-ja	m			NK-ja samo 18 in NK-ju 6 pojavitev (vir: rtv slo. si)
----	----------------	--	--	--	--	--	--	----	----	----	---------------	------------	---	--	--	---

Pri nekaterih prevzetih kraticah:

- ohranimo izvorni način izgovaranja (BBC [bíbísí], FBI [êfbíáj], DJ [dídžêj])
- uporabljamo izvorno in podomačeno izgovorjavo (PC [pécé in písí], GSM [géêsêm in džíêsêm]).

Če ima kratica več načinov izgovora, jih zapišemo enega ob drugem, ločimo jih s poševnico (/).

Primer:

RK	roko metn i klub							da	ne	ne	èrká / rèkè	RK / RK- ja	m
----	---------------------------	--	--	--	--	--	--	----	----	----	-------------------	-------------------	---

Pri prevzetih kraticah, ki ima variantno izgovorjavo, vedno najprej navedemo tujo varianto, nato znak // in nato slovensko varianto (izmišljen primer): písí // pécé / pècè.

PC	Perso nal Comp uter	oseb ni račun alnik						da	ne	da	písí // pécé / pècè	PC / PC-ja	m
----	------------------------------	------------------------------	--	--	--	--	--	----	----	----	------------------------------	---------------	---

Pri črkovalnih kraticah zaradi značilne glasovne sestave izgovarjamo vsako črko posebej; soglasnike lahko izgovarjamo na dva načina (pri opisu kratice skušamo slediti dejanski rabi):

- z ustreznim glasom in polglasnikom (PVC [pèvècè], NK [nèkè]);
- z ustreznim glasom in samoglasnikom e oz. a (PVC [pévécé], NK [ênká]).

*Zapis kratic je lahko indikator izgovora (ali gre za podaljšavo z j-jem): SDS:

- SDS-a: [esdees] > [esdeesa]
- SDS-ja: [s3d3s3] > [s3d3s3ja]

Nečrkovalne kratice običajno izgovarjamo kot druge besede ([núk], [sazú], [téš]). Pogosto preidejo med navadno besedje (UNICEF > Unicef in EMŠO > emšo). Kratice preidejo v stvarna poimenovanja, ko se prekine zapis s samimi velikimi črkami.

1.5 Pregibanje (stolpec L)

V tabeli beležimo, kakšne vrste pregibanja smo našli. Primarni vir informacij je pisni korpus Gigafida 2.0, oblike pa iščemo tudi v drugih virih, kot je na primer Fran, razna periodika na spletu, kredibilni članki ipd. Izpis pregibnih oblik, ki so v korpusu z vezajem, je pripravljen že v podatkovni tabeli. Ta izpis lahko služi natančnejši analizi, kjer primerjamo pojavitve kratice v rabi, npr. pojavljanje zvez po poročanju STA in po poročanju STA-ja. Pri črkovalnih kraticah nas zanima, ali se kratica pregiba z vezajem, z ničto končnico ali oboje. Pri zapisu variant vedno najprej navedemo pregibanje brez, nato znak / in nato pregibanje z vezajem. Če se pregiba z vezajem, nas zanima, ali

se pregiba s podaljšavo z -j-, brez podaljšave ali oboje. Če gre za varianto, najprej navedemo podaljšano, nato znak //, nato nepodaljšano varianto. Način pregibanja nakažemo z rodilniško obliko (predvidoma v ednini), npr. EU / EU-ja. Kot variante obravnavamo pogoste pojavitve, ne pa tudi redkejša ali lapsuse (npr. EUja, EU-a).

Neko pregibanje beležimo, če število najdenih pregibanj v Gigafidi obsega vsaj 0,05 % vseh najdenih primerov. Če je bilo primerov, ki so potrjevali pregibanje, malo, pa so se nam na podlagi primerov in virov zdeli relevantni, smo jih dopisali in v komentarju zapisali, da je primerov pregibanja malo. Nekaj primerov:

-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
WTO	World Trade Organization	Svetovna trgovinska organizacija					da	ne	da	vətəó	WTO / WTO-ja	ž / m	pri ničti konč nici mošk i in žensk i spol
KAC	Klagenfurter Athletiksport Club	avstrijski hokejski klub					ne	ne	da	kác	KAC / KAC-a	m	
DAX	Deutscher Aktienindex	nemški delniški indeks					ne	da	da	dáks	DAX / DAX-a	Daxa	m
SZS	Smučarska zveza Slovenije							da	ne	ne	sə̀zə̀s ə̀	SZS / SZS-ja	ž / m

Končnice in obrazila pišemo za vezajem z malimi črkami, če se kratica govorno končuje na:

- soglasnik (OZN OZN-a, OZN-ov [ó`zèèn ó`zèèna ó`zèènov-]; ŠOS ŠOS-a, ŠOS-ov [šós šósa šósov-]) ali
- naglašeni samoglasnik (OZN OZN-ja, OZN-jev [ó`zènè ó`zènèja ó`zènèjev-], STA STA-ja, STA-jev [èstèá èstèája èstèájev-]). Če je na koncu kratice v izgovoru polglasnik, torej pride do podaljšave z j-.

Številne kratice se pregibajo po ničti sklanjatvi - ostanejo vedno enake. Kadar iz kratic napravimo tvorjenke, pregibamo tudi te (DUTB-jev DUTB-jeva DUTB-jevo).

1.6 Spol (stolpec M)

V stolpec M vpisujemo slovnični spol kratice. Ženski spol označujemo z "ž", moški z "m", srednji pa s "s". V primeru, da je možnih več spolov, oznake med seboj ločujemo s poševnico (ž/s/m). Pri določanju slovničnega spola velja, da:

- so kratice najpogosteje moškega spola - ne glede na to, katerega spola je jedrna beseda podstave (DDV < davek na dodano vrednost, NUK < Narodna in univerzitetna knjižnica, KUD < kulturno-umetniško društvo) in se sklanjajo po prvi moški sklanjatvi (DDV-ja, NUK-a, KUD-a);

NU K	Nar odn a in uni ver zite tna knji žnic a							ne	da	ne	núk	NU K / NU K-a	Nuk a	m	pre haj a me d nav adn o bes edj e

- kratice ženskega spola, ki se končujejo na nenaglašeni a, sklanjamo po prvi ženski sklanjatvi: CIA CIE – pri tej skupini je pogost prehod med navadno besedje;
- kratice ženskega spola, ki se ne končujejo na naglašeni a, sklanjamo po tretji ženski sklanjatvi z ničto končnico (ostanejo vedno enake).

Novost je izrecno izpostavljena možnost sklanjanja po ničtem sklanjatvenem vzorcu pri prav vseh kraticah: ne glede na spol jedrnega samostalnika v podstavi (torej tako pri ženskem in moškem kot tudi srednjem spolu) in ne glede na tip kratice (črkovalna, nečrkovalna) – brez DDV, na ARSO, o DNK, iz EU, pri MNZ.

DNK	Deo ksiri bon ukle insk a kisli na							da	ne	ne	dée nká	DNK / DNK -ja	ž / m	pri ničti konč nici žens ki in moš ki spol ; (tud i) prid evni ško

POSEBNOSTI

- Redke črkovalne in nečrkovalne kratice, ki jih sklanjamo po ničtem sklanjatvenem vzorcu, lahko ohranjajo ženski oz. srednji spol podstavne zveze: FF ('Filozofska fakulteta') – na mariborski FF, DNK ('dezoksiribonukleinska kislina') – analiza človekove DNK, EU ('Evropska unija') – na ravni celotne EU; DOPPS ('Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije') – DOPPS se je pritožilo zoper odredbo,
- Za nekatere kratice so v rabi različne sklanjatvene možnosti, npr. NUK: Izvod knjige hranijo v ljubljanskem NUK-u; Že več let je na voljo razglednica z motivi Plečnikovega NUK; Razpis za gradnjo nove NUK je bil napovedan že leta 1988.
- Nekaterne kratice, ki imajo v jedru podstave samostalnik v množini (ZDA, NVO), lahko ohranjajo število in spol podstavnega samostalnika: ZDA – Leta 1924 so ZDA Indijancem priznale ameriško državljanstvo, toda: ZDA in EU sta podpisali sporazum.

Spol v tabeli beležimo skladno s pregibanjem: če se črkovalna kratica pregiba z vezajem, gre za moški spol. Če se pregiba z ničto končnico, spol ugotovimo iz podstave in korpusnih zgledov.

1.7 Posebnosti (stolpec N)

V stolpcu Posebnosti smo opozarjali na:

Variantni zapis

Zabeležili smo, ali kratica prehaja v navadni zapis, in sicer s komentarjem: prehaja med navadno besedje

Posebnosti v spolu

Na posebnosti v rabi (npr. primere, kjer korpusni kontekst dokazuje, da je v rabi več slovničnih spolov tudi pri ničti končnici; kadar se kratica rabi množinsko) opozorimo v stolpcu Posebnosti. Označevali smo s komentarji:

- pri ničti končnici moški in ženski spol
- pri ničti končnici vsi trije spoli

Primer:

SGP	Splošno gradbeno podjetje							da	ne	ne	èsg épé / sèg èpè	SGP	ž / s / m	pri ničti končnici vsi trije spoli

Pridevniško rabo Beležili smo tudi, ali se kratica rabi (tudi) pridevniško, in sicer s komentarjema: Pridevniško (tudi) pridevniško Primer: “LCD”

Množinsko rabo Če se kratica uporablja samo v množini, v stolpcu komentar označimo:
Množinsko Primer: "ZDA"

1.8 Komentar (stolpec O)

V stolpec "komentar" lahko zapišemo vsa opazovanja, dileme in vprašanja, ki se pojavijo pri obravnavi kratic. V komentarju smo beležili predvsem naslednje posebnosti pri kraticah:

- kandidatka za kratico se mi ne zdi relevantna - predlagam za izključitev
- izgovor izpeljala iz pregibanja
- najpogostejše kot del večbesednega poimenovanja
- navadno sledi ime gledališča/kluba/šole
- v Franu zapis pregibanja z vezajem (MK-ja)
- popravila zapis kratice (velike tiskane črke)
- 6x pregibanje brez podaljšave (UNCHR-a) (*če ne dosega vsaj 8 zadetkov v korpusu, je pa blizu)
- 6x pregibanje s podaljšavo (UNCHR-ja)
- pregibanje z vezajem potrjujejo le 4 primeri (od 2370 cca.)
- (pregibanje z vezajem potrjuje le nekaj primerov)
- ne najdem primerov / težko najdem zglede
- variant zapisa malo
- preimenovanje v: [razvezava] (npr. SMC: Mira Cerarja > modernega centra)

1.9 Druge razvezave (stolpec P)

V stolpcu "druge razvezave" beležimo vse druge razvezave, ki jih najdemo. V komentar napišemo [NOVA RAZVEZAVA].

SF	Sloven ska filh arm onij a							da	ne	ne	səfə	SF / SF- ja	ž / m	izgo vor izpe ljala iz pre gib anj a	scie nce ficti on

2 Drugo

Zapis kratic je lahko indikator izgovora (ali gre za podaljšavo z j-jem): SDS:

- SDS-a: [esdees] > [esdeesa]
- SDS-ja: [s3d3s3] > [s3d3s3ja]

- Če nečrkovalna kratica preide v besedo, jo kot občno poimenovanje zapisujemo z malimi črkami (emšo; mrsa), kot lastno ime pa z veliko začetnico (Nuk, Ajpes, Unesco, Nasa).
 - Redke črkovalne kratice lahko zapisujemo tudi z malimi črkami (SMS/sms, GSM/gsm).
 - Posebni so primeri, ko se ubesedi cel izgovor, npr. TV > teve, SMS > esemes.
-

Operacijo Razvoj slovenščine v digitalnem okolju sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega sklada za regionalni razvoj. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014-2020.

Revision #14

Created 4 November 2022 11:31:36 by Jaka Čibej

Updated 4 November 2022 12:48:55 by Jaka Čibej